

Elinor Ostrom och tragedin som kanske inte är en tragedi

Alla samhällsforskare vet att den överväldigande mängden av forskningsresultat stämmer någorlunda bra med det sunda förnuftet. Man blir inte särskilt överraskad av att överklassen går oftare på teater än arbetarklassen, eller över att om en vara blir billigare så säljs det mera av den. Det är samhällsforskarens öde att mestadels kunna bekräfta, precisera och förfinas vad de flesta vettiga människor redan tänkt ut själva. Men det finns undantag. Så ligger det till med nobelbelönade Elinor Ostroms arbeten.

Men vi börjar tidigare, med något som brukar kallas ”the tragedy of the commons” – allmänningens tragedi. Begreppet brukar knytas till biologen Garrett Hardins namn, eftersom han i en berömd uppsats 1968 pekade på fenomenet och gav slagkraftiga exempel. Grundtanken är denna. Vi tänker oss ett samhälle av lantbrukare som förfogar över en gemensam betesyta. Var och en anses ha rätten att släppa sina djur på bete i den gemensamma hagen. Vad som händer om var och en bara tänker på sig är att det gemensamma blir överutnyttjat. För den enskilde står nämligen valet mellan bete (möjligen något sämre än innan han släppte in dem) och inget bete alls. Resultatet kan bli överbetning och i värsta fall att marken utarmas och förstörs för all framtid. Moderna och viktiga exempel finner man kring begränsat förnybara resurser i allmänhet (fisk, regnskog...), eller bilköer i stora städer, som innebär överutnyttjande av den gemensamma trafikapparaten.

Här fungerar alltså inte den ekonomiska teorin om den osynliga handen (Adam Smith 1776). Det är inte sant att den enskilde genom att ”följa sitt eget intresse främjar även samhällets; mer effektivt än om han verkligen strävade efter att främja det”.

De vanliga lösningarna på dilemmat har ansetts vara antingen *tvingande beslut* *uppiifrån*: någon måste tilldelas makt att fördela och ransonera den knappa resursen, eller via *avgifter/skatter* som bromsar användningen.

När detta sjunkit in är det dags för nästa överraskning. Den nordamerikanska statsvetaren Elinor Ostrom har studerat konkreta fall av gemensamt resursutnyttjande, bland dem fiske i vissa kustregioner, för att se hur de som var närmast berörda hanterade dilemmat. Det hon fann är både intressant och uppmuntrande. I många fall, alltså inte bara några enstaka, hade de lokala intressenterna (t ex fiskare) själva utarbetat regler som de fann rättvisa och rimliga, och som dessutom respekterade de ekologiska gränserna och grundkravet att resursen skulle kunna bibehållas för framtiden. Ostrom har i flera böcker (från 1990 och framåt) och ett stort antal artiklar utvecklat förutsättningarna för att sådan ”sidledes problemlösning” skall vara möjlig och ge rätt resultat.

Det är inte fråga om någon romantisering av lokalsamhället i största allmänhet, utan åtföljs av en skarp teoretisk analys. Under bestämda förutsättningar, där lokal tillit spelar stor roll, och med en klok organisering, är det möjligt att utan yttre tvång reglera hur gemensamma resurser skall användas. Titeln på hennes första stora bok i ämnet är belysande: *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action* (1990). Ostroms forskning har väckt stor uppmärksamhet och länge betraktas som banbrytande inom statsvetenskapen. Det nya består i huvudsak i att hon kunnat observera beteende som inte följer av enkla teorier om egenintresse eller ”den ekonomiska människan”. Teoretiskt har hon kunnat hålla sig till etablerade begrepp inom modern statsvetenskap: sådana som *Communities*, *Institutions* och *Governance*. Grundtanken blir att det går att finna en god kombination av lokalt självbestämmande och skickligt utformade centrala institutioner och regelverk.

Flera av Ostroms exempel handlar om hur kustfiske organiserats: i de vällyckade fallen som en kombination av lokal organisation och självbestämmande, plus en statlig eller delstatlig funktion som reglerar vissa övergripande frågor. Hennes nyckelterm är *polycentriskt system*, och detta motiverar hon med att två strävanden bör förenas. Å ena sidan bör lokal kunskap och ansvarskänsla tas till vara, liksom förmågan att snabbt lära av misstag. Å andra sidan måste vissa kontroller utifrån byggas in så att lokala despoter eller diskriminering inte tar över. Om de lokala systemen kör fast skall det finnas större system som kan rycka in, och omvänt.

Hardins dilemma och numera Ostroms resultat har blivit viktiga och tankeställande bland exempelvis ekologer och miljöpolitiker. Nu har de nått och övertygat även ett ekonomiskt etablissemang, och kan få genomslag hos en bredare allmänhet. Forskningsresultaten är inte lättillgängliga men kan fungera som ”ord i rättan tid”. De gäller något som många människor undrat över men gängse vetenskap vägrat erkänna. Nu har vi till slut fått vetenskapens legitimering av att problemen verkligen är problem – men också att de inte är olösliga.

Lars Ingelstam
Professor (emeritus) i teknik och social förändring
lars@ingelstam.se